

Oude maten en gewichten in Zeeland

Correcties c, Verduidelijkingen v, Aanvullingen A

A1 **blz. 19, 1.1:** 6^e alinea, aan de op een na laatste regel tussenvoegen: Deze oorspronkelijke bedding van de Schelde is aangegeven door A. Briquet in 'Orgines du reseau hydrographique du Nord de la Belgique' in Bulletin soc. De Geol, 1907, blz. 72-82; zie Geschiedenis van Antwerpen, door F. Prims 1, blz. 16). Later is de Schelde tussen Rupelmonde en Hemixem doorgebroken.

A2 **blz. 21, 1.1:** 2^e alinea, aan laatste (7^e) regel toevoegen: , met Hontemude als grenslokatie.

A3 **blz. 29, 1.3:** 1^e alinea, aan 6^e regel na Goes toevoegen: , Dreischor

A4 **blz. 30, 1.4:** 4^e alinea, aan 9^e regel toevoegen: In 1453 is de Heerlijkheid Vlissingen met Westkapelle, Domburg en bijbehorende duinen door de landsheer Filips verkocht aan Hendrik van Borselen. Later werd dit eigendom van de heren van Veere ('De geschiedenis der oude havens van Vlissingen', door H.G. van Grol, 66,blz.18).

A5 **blz. 36, 1.6:** voor 1^e regel toevoegen: In de Magna Carta van 25 juni 1215 is bepaald dat er in Engeland voor de landmaat een ijzeren standaard was, een maat van wijn en bier, een maat van koren, een breedte van alle laken en een gewicht (Verhandeling over volmaakte maten en gewigten, vol. 2, van Swinden). De Engelse tekst is als volgt: art.31 'Let there be one mesure for wine throughout our whole kingdom, and one mesure for ale, and one mesure for corn, namely the quarter -mesure – of London, and one breadth for dyed cloths, russets and haubergets (*types of cloths*), namely, two els ethin the cloth-borders. For weights, indeed, it is to be the same as with mesures.' (Bodleian Library, 1217) Er bleven echter verschillende maten en gewichten in gebruik. In 1496 is door koning Henry VII een standaardsysteem ingevoerd van lengtematen, volume en gewichten (voor goud en zilver). Een set hiervan is naar 43 steden verzonden. Door zijn kleindochter koningin Elizabeth zijn in 1588 opnieuw standaardmaten en standaardgewichten ingevoerd en naar dezelfde 43 steden en 14 andere steden (meest in Wales) gezonden. Deze maten en gewichten zijn standaard gebleven tot 1824 en toen vervangen door het Imperial system of weights and mesures (Mathematics, Weights and mesures, Patrick Kelly, blz. 20: Science Museum London 2018).

V6 **blz. 38, 1.7:** 3^e alinea, aan laatste regel toevoegen: Hulst en omgeving (Hulster Ambacht) viel niet onder het Committimus maar onder de Staten Generaal.

A7 **blz. 47, 2.1:** cursieve tekst, aan laatste (22^e) regel toevoegen: *Op basis van eerdere metingen door Cassini in 1740 is de lengte van 1 breedtegraad op 45 graden noorderbreedte bepaald op 57.027 toises (l'Academie des Sciences 1758, Lacaille) Op 6 juli 1795 is door Borda en Brisson de voorlopige lengte van de meter vastgesteld op 1/10 miljoenste van 90 x 57.027 = 0,5132430 toises of 443,44 lignes (Annales conservatoire des arts et metiers, blz. 11).*

A8 **blz. 62, 3.1:** 2^e alinea, aan laatste (21^e) regel toevoegen: Een eerder voornemen meer uniformiteit te verkrijgen is afkomstig van Zierikzee, op 14 juli 1533 is een concept raadsvoorstel om 'eenderley maat, elle en gewigt over heel Zeelandt' (ASZ1).

V9 **blz. 66, 3.3.1:** 2^e alinea, aan 3^e regel toevoegen: Het ligt voor de hand dat Eversdijck is uitgegaan van de kleinste maateenheid van de Blooise roede: de duim van 25,12 mm, die verdeeld is in 12 lijnen. Het totale aantal lijnen in de Blooise roede is 12 x 12 x 12 = 1728 lijnen, elke lijn ca. 2,093 mm. Bij verdeling van een lijn in 11 eenheden, (elk ca. 0,1903 mm) is het aantal eenheden in een Blooise roede 1728 x 11 = 19.008 eenheden, bij benadering dus 19.000 eenheden van elk ca. 0,1903 mm.

C10 **blz. 69, 3.3.3:** laatste alinea: in plaats van *Dordrechtse houtmaet (landroede)*: Dordrechtse houtmaet (houtroede)

A11 **blz. 73, 3.3.7:** aan cursieve tekst, 2^e regel, toevoegen: *Dit is overeenkomstig de meting in de 17e eeuw van een last rogge van 108 Amsterdamse schepel, waarvan de inhoud bijna 124 Amsterdamse kubieke voet bleek te zijn; dit is afgerond op 125 Amsterdamse kubieke voet. Het last werd na weging van diverse granen bepaald op 4.250 pond.*

A12 **blz. 73, 3.3.7:** 2^e alinea, aan 10^e regel toevoegen: De dikte van bossen glui moest tenminste 9 palmen of 36 duim Middelburgse maat zijn. ('Het dijk- en waterschapsrecht in Nederland', van A.A. Beekman (7, blz. 717)

V13 **blz. 74, 3.3.7:** 1^e alinea, 9^e regel: in plaats van 290,85: **290,85**

A14 **blz. 75, 3.3.7:** 3^e alinea, aan laatste (6^e) regel toevoegen: 1 Kabellengte is 150 Amsterdams vadem.

C15 **blz. 93, 5.1:** cursieve tekst, 2^e regel, in plaats van *Chistiaan*: Christiaan

C16 **blz. 95, 5.1.1:** voorlaatste regel: *wordt*: vervalt

A17 **blz. 97, 5.1.2:** 1^e alinea, na 1^e regel: In 1546 is de rand (omtrek) van Walcheren gemeten met de 'gescooten roe' van 1.000 Blooise roeden voor ½ Duitse mijl ('De rand van het eiland Walcheren', door C. de Waard, blz, 135).

C18 **blz. 89, 4.4.13:** 5^e regel, in plaats van .: ,

V19 **blz. 101, 5.1.5:** 1^e alinea, 3^e regel: tussenvoegen: op de kaart Ortelius/ Plantijn

A20 **blz. 101, 5.1.8:** voor 1^e regel: De Britse mijl of landmijl is 8 furlongs, van elk 10 chains. 1 Chain is 4 poles. 1 Pole is 5½ yard of 16 ½ foot. De landmijl is dus 5.280 foot of 1.760 yards of 320 poles, of 80 chains of 8 furlongs.

Na 1^e regel toevoegen: Een zeemijl (nautical mile) is 1.853,184 m. Na 1929 is de admiralty mile/nautical mile 1.851,85 m, dit is 1 boogminuut op de evenaar. 1 League is 3 zeemijlen (**159**, blz. 40). De league 1/20 booggraad, dit is 5.559,552 m (bij een lengte over de evenaar van 40.000 km).

A21 **blz. 105, 5.3:** 1^e alinea, aan 6^e regel toevoegen: Bij het in kaart brengen van het gewest Zeeland heeft Van Deventer vermoedelijk de grafische manier van voorwaartse insnijding gevolgd. Hierbij heeft hij met een hoekmeter (grafometer) hoeken gemeten. De richtingen heeft hij ten opzichte van het geografisch noorden bepaald met behulp van een kompas. Vermoedelijk heeft hij de opgemeten of afgepaste afstand tussen twee meetpunten en de gemeten hoeken op een veldwerk overgebracht. Behalve een kompas had hij hiervoor een klein tekenbordje (planchet) en een (los) vizierliniaal nodig. Van Deventer heeft ook de stadsplattegronden van alle steden in de Nederlanden opgemeten en in kaart gebracht.

C22 **blz. 108:** afbeelding 55, 3^e regel: in plaats van *deatil*: detail

C23 **blz. 111, 5.5:** 1^e alinea (1^e en 2^e regel) vervalt.

A24 **blz. 111, 5.5:** 4^e alinea, aan 1^e regel toevoegen: Hiermee was het volgens Danfrie mogelijk om 'sans regle d'Arihmetique' afstanden te meten en karteringen uit te voeren. De gemeten richtingen (hoeken) konden met een liniaal worden overgebracht op een vel papier (veldwerk) dat op een 'petit ais' (plankje) was vastgemaakt. De afstand tussen de meetpunten is in de voorbeelden van Danfrie aangegeven in passen. Het aantal passen werd volgens de eenheden van het liniaal overgenomen op het veldwerk. Afstanden werden vastgelegd in passen (Declaration de l'usage du graphometre, 1597).

V25 **blz. 119, 6.3:** 2^e alinea, 2^e regel, toevoegen: deze vergelijking is dubieus.

A26 **blz. 119, 6.3:** 5^e alinea, aan laatste (2^e) regel toevoegen: Het bestek van de herbouw van de verbrande Grote Kerk in Goes in 1619 door de Antwerpse meestertimmerman Marcus Anthonis is volgens de Antwerpse maat.

C27 **blz. 122, 6.5:** 2^e alinea, laatste (31^e) regel, in plaats van *roeden*: voeten

V28 **blz. 124, 6.6:** 2^e alinea, 2^e regel, toevoegen: de vergelijking is dubieus.

V29 **blz. 128, 6.10:** 3^e alinea, 2^e regel, toevoegen: de vergelijking is dubieus.

V30 **blz. 128, 6.11:** Na 1^e regel: In Dordrecht was de Zuid-Hollandse en Rijnlandse roede in gebruik (zie 6.19 Zuid-Holland).

A31 **blz. 129, 6.13:** aan laatste (11^e) regel toevoegen: Gemeten werd met een chain (meetketting) van 4 poles, elk 16 ½ foot, totaal 66 foot, verdeeld in 100 links van elk 7,92 inches. Een Gunter chain is 22 yards. 1 yard is 3 foot of 914,38348 mm. Een vierkante chain is 484 vierkante yards, dit is 1/10 van een acre. De oppervlakte van 1 acre is 4.046,7 m². Na de invoering van het metrieke stelsel in 1995 is 1 acre 10.000 sq m (m²). Een roede is 6 foot en 7,2 inches, dit is 79,2 inches of 10 links. 10 Chains is 1 furlong of 201,17 m (**159**, blz. 40).

C32 **blz. 129, 6.13:** laatste (11^e) regel in plaats van *254 mm*: 25,4 mm.

V33 **blz. 131, 6.15:** 3^e alinea, aan laatste regel toevoegen: Daarvoor was de lengte van de Gentse houtvoet 286,32 mm (zie 7.6 Gent).

A34 **blz. 132, 6.15:** 1^e alinea, aan laatste (6^e) regel toevoegen: Na de Allerheiligenvloed van 1570 zijn in 1574-1575 de hoogten van de polderdijken van de Vlaamse Scheldepolders op de linkeroever gemeten. Voor de opmeting werd gebruikt de roede, 'zynde de Ghentsche meetroede, die men int Gentsche quartier in de Vier Ambachten ende int Lant van Waes vuer al is gebruyckende, deselve roede gedeelt te twelf voeten, de voet in twelf duymen.' Gemeten werd met 'pijl, waterpas en hemellucht' (zichten op de horizon). Bij de opmeting en kartering waren betrokken de landmeters Pieter de Bucq van Gent, Jan Simoensen van Gastel, Dierick Hendrickssen, baljuw van Vosmaer en de kaartenmaker Francois Horenbault. Bij de inpoldering van de Doelpolder in 1567-1568 is de Beverse roede van 12 voet gebruikt. De opmeting van de St. Annapolder in 1625 is met de Gentse roede lang 12 voet en 300 roeden gerekend voor 1 gemet. Later is bij de opmeting van de omgeving van Fort St. Marie in 1720 de Gentse maat van 14 voet in de roede gebruikt ('De Scheldepolders van de linkeroever', Rijkhard van Gerven, 1977, blz. 278, 292, 293, 266, 340, 440).

Indien de voetlengte in de 16^e en 17^e eeuw niet is veranderd, zou de lengte van de roede van 12 voet $12 \times 0,2753 \text{ m} = 3,3036 \text{ m}$ zijn. Hierbij is 1 (vierkante) roede $10,914 \text{ m}^2$ en 1 gemet van 300 roeden $3.274,2 \text{ m}^2$. Dit komt niet overeen met een oud Gents gemet, dat zoals vermeld 266 en 2/3 (nieuwe) roeden, dit is $3.960,8 \text{ m}^2$. De lengte van 1 oude Gentse roede zou dus zijn $3,633 \text{ m}$.

Op de kaart van de Doelpolder en St. Anna Ketenis van Steven Janssen in 1628 en kopieën daarvan o.a. door D.W.C. Hattinga in 1746, is de schaal van de Gentse roede en de Rijnlandse roede aangegeven. Op de schaal zijn 210 Gentse roeden ongeveer gelijk aan 200 Rijnlandse roeden. De gebruikte Gentse roede zou kunnen zijn $ca. 200/210 \times 3,767 \text{ m} = 3.587 \text{ m}$ en is dus korter dan de nieuwe Gentse roede van 14 voet. Vrijwel zeker is de oude Gentse roede van 12 voet gebruikt en niet de nieuwe Gentse roede van 14 voet.

Door Van Gerven is een oud Gents gemet niet vermeld. Als lengte van de Gentse roede van 12 voet in de 16^e en 17^e eeuw is door Van Gerven $3,854 \text{ m}$ (conform de roede van 14 voet) aangehouden, waarbij 1 (vierkante) roede $14,8548 \text{ m}^2$.

C35 **blz. 133, 6.16:** 3^e alinea, 4^e regel: in plaats van *roeden*: voeten

A36 **blz. 135, 6.17:** 1^e alinea, aan laatste (13^e) regel toevoegen: Het bestek van natuursteenwerk van de Rijnbergerpoort in Leiden is volgens de Rijnlandse maat waarbij 1 Rijnlandse duim verdeeld is in 12 greinen ('Alzo zult gijlieden dat maken', door Gabri van Tussenbroek, blz. 88,).

A37 **blz. 135, 6.17:** 3^e alinea, aan 6^e regel toevoegen: De Rijnlandse roede is volgens metingen van Krayenhof en Stamkart $3.760,97 \text{ mm}$. Zevenboom is voor de 17e eeuw uitgegaan van 3.761 mm .

A38 **blz. 136, 6.17:** 2^e alinea aan laatste (4^e) regel, toevoegen: Bij achterwaarts insnijden (het probleem van Snellius) wordt een onbekend punt bepaald door de richtingen (hoeken) te meten van tenminste 3 bekende punten.

A39 **blz. 136, 6.17:** 4^e alinea, aan 5^e regel toevoegen: Op basis van de hermeting is 1 breedtegraad berekend op 342.000 Rijnlandse voet of 28.500 Rijnlandse roeden ('t Vergulde licht der zeevaart 1671', blz. 35).

V40 **blz. 136, 6.17:** 4^e alinea, 6^e regel: in plaats van *Eerst in 1729 zijn deze...*: Eerst in 1729 zijn de metingen van Snellius...

C41 **blz. 137, 6.18:** 3^e alinea, 3^e regel: in plaats van *roeden*: voeten

A42 **blz. 139, 6.20:** 1^e alinea, aan 11^e regel toevoegen: Smallegange vermeldt (in de Cronyk van Zeeland, blz. 179), dat 1 spade wordt gerekend voor 7 gemeten of daaromtrent.

C43 **blz. 142, 6.21:** rechter kolom noot 197 **199**, blz. 69, in plaats van: *Dou en Morgenster*: van Swinden

V44 **blz. 148, 7.5:** aan 3^e alinea toevoegen: In de tafelen van landmaten vermeldt Dou dat de Dordtse houtmaat 99.100 eenheden is ten opzichte van 100.000 eenheden van de Rijnlandse roede. De Dordtse houtroede is hierbij $0,991 \times 3.767,4 = 3.733,45 \text{ mm}$ en de lengte van de Dordtse houtvoet $311,12 \text{ mm}$. Deze lengte van $311,12 \text{ mm}$ wijkt slechts weinig af van de Dordtse landvoet van $310,6 \text{ mm}$, zoals vermeld in 6.11 Dordrecht.

C45 **blz. 148, 7.5:** 4^e alinea, 6^e regel: in plaats van 283: **283**

A46 **blz. 149, 7.6:** 1^e alinea, laatste (18^e) regel toevoegen: De Gentse houtvoet is later vervangen door een Franse bouwvoet (pied de construction).

A47 **blz. 152, 7.7.2:** 2^e alinea, aan 17^e regel toevoegen: Eversdijck vermeldt in het Claddebouck (**49**, blz. 35) dat 275 Goese houtvoeten overeenkomen met 252 Rijnlandse voeten. Het cijfer 5 van 275 is gecorrigeerd. Hierbij kan de lengte van de Goese houtvoet worden berekend op $252/275 \times 313,94 \text{ mm} = 287,68 \text{ mm}$.

C48 **blz. 153, 7.7.4:** 1^e alinea, 2^e regel: in plaats van: *(dit is 104,7899 pond...: (dit is 104,7999 pond...)*

C49 **blz. 153, 7.7.4:** 1^e alinea, 3^e regel: in plaats van *104,7899 pond... ca. 45,819 kg: 104,7999 pond... ca. 45,824 kg*

C50 **blz. 153, 7.7.4:** 1^e alinea, 5^e regel: in plaats van *45,819 kg: 45,824 kg*

C51 **blz. 153, 7.7.4:** 1^e alinea, 6^e regel: in plaats van *2,34263 kg of 2,34263 l per stoop (hierna bepaald op 2,34270 l): 2,3429 kg of 2,3429 l per stoop.*

A52 **blz. 157, 7.8:** 3^e alinea, aan laatste (7^e) regel toevoegen: De kerk van Willemstad is volgens de Middelburgse maat gemaakt ('Alzo zult gijlieden dat maken', door Gabri van Tussenbroek, blz. 144).

A53 **blz. 158, 7.8:** aan 14^e regel toevoegen: De maatstok is 10 voeten, Amsterdamse maat, iedere voet verdeeld in 10 delen of duimen en iedere duim verdeeld in 10 delen (Scheepsmeting lossen en tonnen turf Middelburg 1785).

C54 **blz. 159, 7.9:** 1^e alinea, 1^e regel: in plaats van *Everdijck*: Eversdijck

A55 **blz. 160, 7.9:** aan Dordrecht Wezel toevoegen: en/of als Amsterdam

C56 **blz. 163, 8.1:** 3^e alinea, 2^e regel: na breedte tussenvoegen: van

A57 **blz. 167, 8.15:** 1^e alinea, laatste (11^e) regel toevoegen: Dit betreft bepaalde handelsafmetingen.

A58 **blz. 170, 8.22:** aan laatste (3^e) regel toevoegen: Aan de voorgevel van het vroegere raadhuis in Dreischor is de ijzeren el bevestigd, waarnaar de ellen moesten worden geijkt.

C59 **blz. 176, afbeelding 76:** tekst vervangen door: Voormetrick stenen gewicht 26 pond, massa 12.010 g. Indien voor afgesprongen stukjes steen en corrosie 30 g wordt aangenomen, is de oorspronkelijke massa ca. 12.040 g geweest en van het pond ca. 463 g.

C60 **blz. 177, 9.3:** 3^e alinea, 2^e regel: *2 lood of* vervalt.

A61 **blz. 178, 9.6:** aan 9^e regel toevoegen: In Amsterdam is het Brabants pond 469,09 g/469,1g (**175**, blz. 4/194, blz. 26)

A62 **blz. 181, 9.8:** 3^e alinea, aan laatste (10^e) regel toevoegen: Volgens Daniel Vangroenweghe is het een sluitgewicht van 64 pond Neurenbergs zilvergewicht. 1 Pond zilvergewicht van Neurenberg woog 477,138 g.

C63 **blz. 182, 9.12:** 1^e alinea, eerste 3 regels vervangen door: Het oude Franse pond, livre de Charlemagne is in de 11^e eeuw ingevoerd, waarbij tot ca. 1350 het pond van 367,1 g verdeeld was in 12 ons, elk ons 20 denieren of sous (stuivers) esterling, waarbij 1 denier 1,530 g is¹⁴⁴

C64 **blz. 191, 9.21:** voorlaatste regel en laatste regel: in plaats van *1 lood is 10 'cleijn of ingels'. 1 Cleijn is dus 1/320 pond.:* 1 lood is 8 klein. (**85**, blz. 93) 1 Klein is dus 1/256 pond, of ca. 1,7 g.

C65 **blz. 196, 9.22**, nr. 280: **199**, blz. 72 vervalt.

A66 **blz. 205, 10.4:** 1^e alinea, aan 6^e regel toevoegen: Een viertel (zak) is een vierde deel van de zeve.

A67 **blz. 211, 10.6:** 1^e alinea, aan laatste (7^e) regel toevoegen: *In 1637 hield men voor schepen van 160 voet 350 last aan, later werd dit 250 last (Van Dam). Oorspronkelijk werd het aantal lasten berekend door het product van lengte, breedte en holte (in Amsterdamse voeten) te delen door een factor 200, waarbij een last 125 kubieke voet was (Scheepsmetingen, A. van Driel, 1924).*

In 'Middelen om uit te vinden de ware lading der Scheepen na hare groote', eerste deel, door Henrik Decques, 1690, (Scheepvaartmuseum Amsterdam S. 1868 (01) is het aantal lasten van de schepen van de Oost Indische Compagnie bepaald op $L \times B \times H/200$ (Scheepsmeting door A. van Driel in 'Het schip veertiendaagsch blad voor scheepsbouw en scheepvaart', 7 september 1923, nr. 18).

A68 **blz. 211, 10.6:** 9^e alinea, aan laatste (7^e) regel toevoegen: In 1622 is door de gecommiteerden van Zeeland een klacht ingediend, dat behalve roggelasten ook haverlasten in gebruik waren, waardoor een verschil kon ontstaan van $\frac{1}{4}$ tot $\frac{1}{3}$ bij de taxatie van vrachten (Register van der Goes, pag. 183).

A69 **blz. 216, 10.9:** 1^e alinea, aan 5^e regel toevoegen: Volgens het keurboek art. 120 is de maat 3 muddekene en van de zak van de zakkendragers 2 x de maat of 6 muddekene.

C70 **blz. 226, 10.15:** 1^e alinea, aan laatste (6^e) regel toevoegen: Op basis van de later vastgestelde imperial gallon van 4,54609 l is de inhoud van de Engelse bushel $8 \times 4,54609 \text{ l} = 36,3687 \text{ l}$ (**36**, blz. 70).

C71 **blz. 226, 10.15:** 2^e alinea, tekst vervangen door: 1 Quarter is 8 bushel, dit is 290,95 l. 1 last is 80 bushel of 640 gallon, dit is 2.909,5 l.

A72 **blz. 234, 10.19.1:** 4^e alinea, aan 6^e regel toevoegen: Op 23 dec. 1630 is volgens de raadsnotulen de 'mate' van Amsterdam ingevoerd (ASZ 127).

A73 **blz. 239, 10.21.2:** 1^e alinea, aan laatste (5^e) regel toevoegen: In 1455 is in het voorbod van Middelburg op de verkoop van tarwe en meel bepaald dat voortaan niemand meer tarwe mocht kopen dan twee achtendeel per week, behalve de bakkers die een halve zak of vier achtendeel mochten kopen (170, deel 1, blz.113). De onderverdeling van een zak was toen in Middelburg blijikbaar in 8 achtendeel, evenals in Zierikzee.

V74 **blz. 245, 10.22.1:** 1^e alinea, 3^e regel toevoegen: (zie 10.22.2 Cadzand)

A75 **blz. 249, 10.23.5:** aan 8^e regel toevoegen: De inhoud van de zak met lepel is de landmaat en verminderd met de lepel de stadsmaat.

A76 **blz. 254, 10.24:** 1^e alinea, aan laatste (6^e) regel toevoegen: In Dordrecht is de Zeeuwse zak 38 en 2/5 zakken.

A77 **blz. 268:** 2^e alinea, aan 2^e regel toevoegen: In 1444 had Vlissingen het privilege van de haringtol ('De geschiedenis der oude havens van Vlissingen', door H.G. van Grol, **66**, blz. 18).

C78 **blz. 270, 11.1.1:** 3^e alinea, laatste (6^e) regel, in plaats van, *La Matta*: La Mata

A79 **blz. 271, 11.1.1:** 3^e alinea, in 4^e regel tussenvoegen: De West Indische Compagnie had het alleenrecht om er zout te halen.

A80 **blz. 272, 11.1.1:** 2^e alinea, aan 4^e regel toevoegen: Het bergzout dat in Lüneburg werd gewonnen was echter in vergelijking met 'zout uit zout' van betere kwaliteit, maar duurder. Vooral de Nederlanders hebben 'zout uit zout' verkocht als Lüneburger zout en ook de tonnen waarin het zout werd vervoerd, nagemaakt (info Duits Zoutmuseum Lüneburg).

A81 **blz. 275, 11.1.1:** 2^e alinea, in 7^e regel tussenvoegen: Door de ontploffing van de buskruitmolen de Grenadier in 1802, zijn 8 van de 18 zoutketen verbrand en niet herbouwd (Zeeland, twintig eeuwen Zeeuwen en hun nijverheid, nr. 14, blz. 323).

A82 **blz. 278, 11.1.2:** 1^e alinea, aan laatste (7^e) regel toevoegen: (de Marre).

C83 **blz. 284, 11.1.3:** 1^e alinea, 11^e regel: in plaats van, *La Matta, met de torre de las Salinas, nabij Guardamar in de omgeving van Almeria, Spanje*: La Mata tussen Guardamar en Torrevieja

A84 **blz. 287, 11.1.4a:** 2^e alinea, aan laatste (6^e) regel toevoegen (zie 11.1.23 Zierikzee)

A85 **blz. 289, 11.1.4e:** 3^e alinea, aan (8^e) regel toevoegen: (vermoedelijk niet van Amsterdam, maar van Maassluis).

C86 **blz. 297, 11.1.13:** 1^e regel: in plaats van (*La Matta: omgeving Almeria*): (La Mata: tussen Guardamar en Torrevieja)

A87 **blz. 297, 11.1.13:** 3^e alinea, aan laatste (9^e) regel toevoegen: Op 11 juli 1774 is besloten om van stadswege 2 nieuwe zoutvaten te laten maken voor het pannenedengilde (ASG..., fol. 26).

A88 **blz. 298, 11.1.13:** 3^e alinea, aan laatste (3^e) regel toevoegen: Het betreft de zoutziederij van J.C. van Baalen, waarover in 1837 klachten waren vanwege roet (ASG 549.1).

A89 **blz. 305, 11.1.23:** 1^e alinea, aan 6^e regel toevoegen: De raad had op 2 januari 1531 hiertoe besloten, met de verduidelijking: zoals Reimerswaal, Goes en tot Gent (ASG1).

A90 **blz. 305, 11.1.23:** 1^e alinea, in 18^e regel tussenvoegen: Volgens de stadsnotulen is op 5 juni 1663 besloten de zoutmaat $2 \frac{1}{2}$ ten honderd te vergroten.

A91 **blz. 311, 11.3.1:** 3^e alinea, aan 9^e regel toevoegen: Volgens Daub is de inhoud van 1 chalter (chaldron) 1.309,24 l, (**36**, blz. 70), volgens Staring 1.308,516 l. (**159**, blz.41). In 1694 is het gewicht van 1 chaldron bepaald op 53 cwt, dit is ca. 2.692 kg (Scheepsmetingen, door A.van Driel, 1924).

A92 **blz. 311, 11.3.2:** 1^e alinea, aan 1^e regel toevoegen: De houtkolenmaat is 1.197 en 1/5 R.k.d.

A93 **blz. 321, 11.4.1:** 1^e alinea, aan 2^e regel toevoegen: In bijv. de omgeving van Aardenburg is het veengebied voor brandstof geheel afgegraven.

A94 **blz. 324, 11.4.2:** 2^e alinea, aan 20^e regel, toevoegen: De inhoud kwam overeen met de inhoud van de gebrande harington.

A95 **blz. 331, 11.4.16:** voor 1^e alinea: Op 23 sept. 1538 is door de raad besloten de turf te meten bij de grove ton, 45 in het last en de ton 3 maal te stoten (ASZ 1).

A96 **blz. 332, 11.5:** 1^e alinea, aan laatste (5^e) regel, toevoegen: Van de 90 meestoven in 1820 waren er 44 in Zeeland en de meeste op Schouwen en Tholen (Zeeland, twintig eeuwen Zeeuwen en hun nijverheid, nr. 14, blz. 335).

A97 **blz. 334, 11.5:** 2^e alinea, aan laatste (18^e) regel toevoegen: In artikel 3 is bepaald dat voortaan geen meebalen met stenen gewogen mochten worden, maar alleen met geijkte ijzeren gewichten, op een boete van 10 gulden en inbeslagname van het stenen gewicht.

A98 **blz. 347, 12.2:** aan 13^e regel toevoegen: In 1769 is de Amsterdamse bierton en het mengel bier verkleind en gelijk gemaakt aan die van Dordrecht (Verhandeling over volmaakte maaten en gewigten, **162**, vol. 2, blz. 428, van Swinden). 1 Mengel bier is volgens de Marre 67,5 R.k.d. en van olie en wijn 68,6 R.k.d.

A99 **blz. 356, 12.9:** aan laatste (8^e) regel toevoegen: Op basis van de later vastgestelde imperial gallon van 4,54609 l is de inhoud van de pint 0,568261 l (**36**, blz. 70).

A100 **blz. 357, 12.10:** 2^e alinea, aan laatste (10^e) regel toevoegen: Vermoedelijk te corrigeren: 1 vat wijn is 6 aam, totaal 360 stoop, dit is ca. **830 l** (zie ook 'Gent op de wateren en naar zee', door Johan Decavele en Rene de Herdt, blz. 46).

C101 **blz. 359, 12.11:** 1^e alinea, 13^e regel: in plaats van *het ton*: de ton

C102 **blz. 360, 12.11:** 4^e alinea, 2^e regel vervangen: 23,429 l (zie Goese houtvoet). Hierbij is 1 Goese natte stoop 2,3429 l en 1 natte pint 0,5857 l.

A103 **blz. 361, 12.12:** aan 2^e regel toevoegen: In 1438 is een nieuwe kraan gebouwd van Wezels hout uit Dordrecht (Kesteloo, **88** blz. 284). In 1474 is een nieuwe kraan in gebruik genomen op de Dam ('De oudste houten kranen in de Vlaamse en andere havens', door R. Degryse, blz. 169).

C104 **blz. 363, 12.11:** 3^e alinea, 9^e regel: in plaats van 23,427 l en 2,315 l: 23,429 l en 2,3156 l

A105 **blz. 363**, afbeelding 151: De oude draaibare kraan is in 1745 voor afbraak verkocht voor 28 pond en in 1746 afgebroken en vervangen door een vaste kraan, die lasten tot 13.000 pond kon verplaatsen. In 1861 is de vaste kraan vervangen door een ijzeren kraan ('De oudste houten kranen in de Vlaamse en andere havens', door R. Degryse, blz. 176).

A106 **blz. 367, 12.20:** aan 9^e regel toevoegen: Op 17 jan. 1627 is door de raad besloten dat een half vat 33 ½ stoop moest inhouden en op 6 maart 1649 'op den ouden voet gebracht' (ASZ 112).

A107 **blz. 384, 13.8.5:** aan 1^e regel, achter Schoondijke, tussenvoegen: en aangelegen polders

A108 **blz. 384, 13.8.5:** aan 3^e regel toevoegen: Als ijkers worden genoemd Cornelis Michiels en Pieter Pietersen.

A109 **blz. 385, 13.9.3a:** 5^e alinea, aan 7^e regel toevoegen: Door Heyndricxs is ook een nieuwe korenmaat (in de rekening sester genoemd) geleverd voor 26 sch 4 gr.

A110 **blz. 400, 14.1.7:** 4^e alinea, aan laatste (3^e) regel toevoegen: Op 28 maart 1807 is besloten om de stadsgewichten, balansen en verdere gereedschappen, die in het weeghuis mochten zijn, over te dragen aan de stadsfabriek (stadarchitect) om elders te worden bewaard (ASG 46, fol. 348).

A111 **blz. 401, 14.1.9:** 1^e alinea, aan laatste (12^e) regel toevoegen: In 1524 is bij de abdijpoort in Middelburg een nieuw huis gebouwd waar de balans werd opgesteld. De balansmeester Pieter Cornelisz. werd in 1528 naar Antwerpen gestuurd om kennis te nemen van de ordonnantie van de balans. Voor het waaggebouw is in 1548 in Antwerpen een ijzeren balans gekocht die 600 pond woog en een van 376 pond (**88**, blz. 282).

V112 **blz. 414, 15.2:** aan Dordt/Wezel toevoegen: en/of als Amsterdam

A113 **blz. 423, 16.1:** laatste regel, toevoegen: Zo is er een einde gekomen aan het verband tussen het gewichtspond en het pond als benaming van 240 penningen.

A114 **blz. 424, 16.3:** 1^e alinea, aan laatste (14^e) regel toevoegen: (zie Cronyk van Zeeland, Smallegange, **155**, blz. 517).

A115 **blz. 429, 16.15:** 1^e alinea, aan laatste (6^e) regel toevoegen: een reaal is een kleine Spaanse zilveren munt. Naast dubbele, vier dubbele waren acht dubbele realen in omloop. Deze acht dubbele

realen of hele realen of Spaanse matten, werden in 1602 ook in Middelburg geslagen. De waarde was ca. 50 stuivers. (Tijdschrift Kon. Nederlands Genootschap voor Munt- en penningkunde XIV, 1906, ter Gouw)

Naschrift

8 jaar na het verschijnen van het boek 'Oude maten en gewichten in Zeeland' is het laatste boek verkocht. In deze periode heb ik een lijst opgesteld met correcties (31), verduidelijkingen (13) en aanvullingen (71). Sommige verduidelijkingen zijn oplossingen van raadsels, zoals V9 blz. 66. Er blijven nog meer verduidelijkingen en aanvullingen mogelijk. Succes hiermee, ik zet er een punt achter.

Bert Boonman, 21-11-2023.